

116. Az Ellenpontok szerkesztőinek Memoranduma és Programjavaslata. Nagyvárad, 1982. szeptember.

A) Memorandum a helsinki értekezlet megállapodásainak betartását ellenőrző madridi konferencia résztvevőikhez

A romániai – mintegy kétmilliónyi¹ – magyarság fennmaradása érdekében emeljük föl szavunkat a madridi konferencián képviselt országok népei előtt. Talán még nem késő megállítani azt a folyamatot, mely a román kormány politikája következtében létünkre tör.

Erdély elrománosítása, kultúránk visszaszorítása soha nem látott erőfeszítéssel folyik. A magyar többségű vagy színmagyar vidékekre és helységekre – főleg városokba – tömegesen telepítenek be Kárpátokon túli románokat. A hivatalos statisztikák adatai szerint országos lélekszámunk lényegében stagnál. A magyar nyelvű iskolarendszert fokozatosan leépítik, könyv- és lapkiadásunk mind hátrányosabb helyzetben van. Nyelvünk a közéletből valójában teljesen kiszorított. A magyarság többi részétől való elszigetelésünk tendenciája mind erőteljesebb. (A Magyarország és Románia közötti kapcsolatok minden területen a minimális szint alatt vannak.)

Azonosságtudatunk természetes kifejlődését minden eszközzel akadályozzák. Magyar nemzedékek sora nő fel értékeink lebecsülését, a román történelem és kultúra felsőbbrendűségét propagáló sovinizmus légkörében anélkül, hogy saját etnikumának, sőt Erdélynek valódi történelmét megismerhetnék. Az államhatalom mint rejtőzködő ellenséghez viszonyul hozzánk, mindenekelőtt az értelmiséghez és a munkássághoz. A biztonsági szervek terrorja napirenden van. Ha értékeink védelmében szót emelünk, minket nyilvánítanak sovinsztáknak. Gyakorlatilag másodrendű állampolgárokként élünk Romániában, akiknek szakmai érvényesülési lehetőségeit is korlátozza az a tény, hogy magyarok vagyunk.

Önvédelmi lehetőségekkel nem rendelkezünk. Az egyén tehetetlen a hatalom önkényével szemben, közösségi érdekvédelmi szervünk pedig 1949 – a Magyar Népi Szövetség likvidálása² – óta nincs. Így helyzetünket nem csupán az egyéni jogok hiánya, de kollektív jogfosztottság is jellemzi, mely két dolog esetünkben elválaszthatatlan.

Helyzetünk megváltoztatásának esélyeit a legmélyebben érinti az a tény, hogy a nemzetközi egyezmények nem foglalnak állást a kisebbségek kollektív jogaival kapcsolatban. E problémának a nemzetközi gyakorlatban érvényesülő megközelítési módja, mely kizárólag az emberi jogok szempontját veszi figyelembe, megfelel azokról az értékekről, melyeket egy nemzetiségi kisebbség, tradícióira visszavezethetően, sajátos kultúrájában és kollektív egyéniségében, mint közösség hordoz. Ezen értékek külön jog-védelmet érdemelnének. Mert míg a többség számára – túlsúlya és hatalmi helyzete következtében – a sajátos értékei számára kedvező közeg természetes módon adott, a kisebbségnek ehhez kollektív önvédelmi lehetőségekre lenne szüksége. Ezért az a törekvés, mely a kisebbségek emberi jogait azok csoportjellegének figyelembe vétele nélkül igyekszik biztosítani – szándékától függetlenül – kiszolgáltatja őket a többségnek.

Mindezek számbavétele alapján úgy látjuk, hogy jogfosztott helyzetünk megváltoztatásának lényeges feltétele lenne, hogy a madridi konferencián létrejövő nemzetközi egyezmények rögzítsék megmaradásunkat és ezáltal értékeink megtartását biztosító emberi jogainkat.

1 A romániai magyarság létszáma az 1977-es népszámlálás idején hivatalosan 1,7 millió, szakértők szerint valójában 1,8–1,9 millióra becsülhető.

2 A Romániai Magyar Népi Szövetség (MNSZ) „likvidálása” (valójában „önfeloszlattatása”) 1953 márciusában történt.

- 1.) Etnikai és kulturális szempontból az összmagyarság elszakíthatatlan részének tekintessük magunkat, s ezzel egyenértékű jog illessen meg minden nemzeti kisebbséget.
- 2.) Szabadon megőrizhessük sajátosságainkat és kollektív értékeinket.
- 3.) Független érdekvédelmi szervezetet hozhassunk létre.
- 4.) Ezen jogoknak – nézetünk szerint – valós érvényt csupán egy olyan pártatlan nemzetközi bizottság létrehozásával lehetne szerezni, amely megvizsgálná helyzetünket, döntene az egyes vitás kérdésekben, és ellenőrzési hatáskörrel is rendelkezne.

*

Memorandumunkhoz mellékeljük azt a PROGRAMJAVASLATOT, melyben helyzetünk megoldása érdekében, a román állammal szembeni legfontosabb követeléseket igyekeztünk megfogalmazni.³

Az ELLENPONTOK szamizdat folyóirat szerkesztői – akiknek névtelenségben maradását az ellenzékietek ért „véletlen” balesetek és nyomtalan eltűnések Romániájában sajnos nem szükséges indokolni.

B) Az Ellenpontok szerkesztőségének Programjavaslata a romániai magyarság jogfosztott helyzetének megváltoztatása érdekében

Az erdélyi (és általában a romániai) magyarság eddigi létének talán legsúlyosabb veszélyhelyzetét éli meg napjainkban. A megmaradását biztosító jogai csak a látszat szintjén léteznek, mely a nyilatkozatokban és az ünnepi beszédekben megfogalmazottakkal homlokegyenest ellenkező gyakorlatot és valóságot hivatott takarni.

E gyakorlatnak megfelelő gondolkodásmód számára a legképtelenebb dologként jelenik meg bármiféle jog követelése. Minden természetes igény csak egyfajta, többé-kevésbé alázatos, a hivatalos frazeológiába öltöztetett és az éppen kurrens „elvekkel” megindokolt kérés formáját öltheti. Bármiféle kérelem megvalósulása elképzelhetetlen valamely befolyásos személy központi támogatása nélkül, teljesítése pedig mindenkor a hűbéri kegyosztás gesztusával történik, mellyel a jó magaviseletű tanulót – az állampolgárt: az állam; a nemzetiségeket: a román hatalom – megajándékozza. A kegyúri gesztus tárgya nem a kérelmező joga, hanem a kegyosztó érdeme.

A kisebbségben élők számos képviselője – így a magyaroké is – adottként ismerve fel az itt vázolt viszonyokat, reálpolitikusi ambíciók alapján a kényszerű alkalmazkodás útját választotta, megalázkodó magatartással igyekezve etnikuma érdekeinek defenzív védelmét szolgálni.

A magunk részéről méltánylandónak tartjuk ezen gyakorlat mögött rejlő jó szándékot, de a tények arról győznek meg, hogy a minden hathatós eszköztől megfosztott kisebbség hatalommal szembeni védekezése reménytelen, és csak addig a pontig sikeres, míg a látszat megőrzéséhez feltétlenül szükséges engedményekről van szó. Az említett magatartás ugyanakkor lényunktől is idegen.

Mivel meggyőződésünk, hogy két etnikum csak akkor élhet egymás mellett, sőt együtt, ha egyenértékű partnerként viszonyulnak egymáshoz, a romániai magyarok számára követeljük a jogaik és lehetőségeik védelmét biztosító elvszerű követelés szabadságát!

³ A Memorandum szerzője Tóth Károly Antal.

Jól tudjuk, hogy egy ilyen követelés időszerűtlennek tűnhet abban a Romániában, ahol az igényelt nyelvezettel megfogalmazott magyar kulturális vonatkozású óhajokat is nyíltan revendikatív-revizionista címkével látják el. Ez a szemlélet azonban - nézetünk szerint - a hűbéri viszonyulás híveit és fenntartóit jellemzi.

Azzal is tisztában vagyunk, hogy a kelet-európai viszonyok egészükben idegenek egy ilyen követelés érvényre jutásának lehetőségeitől. Napról napra rosszabbodó helyzetünk azonban cselekvésre kötelez, mert nem engedhetjük meg magunknak az e viszonyok megváltozásában reménykedő csodavárás luxusát. Éppen ezért:

I. Követeljük, hogy az egész magyarság elszakíthatatlan részének tekintessünk, és ezen, valamint román állampolgári minőségünkben minden akadályoztatástól mentesen ápolhassuk kapcsolatainkat a Magyar Népköztársasággal, mind intézményi, mind pedig egyéni szinten!

- 1.) Minden román állampolgár korlátozások nélkül utazhasson a Magyar Népköztársaságba.
- 2.) Vonják vissza azt a rendelkezést, mely szerint külföldi barátainkat nem szállásolhatjuk el lakásainkon (mely rendelkezés mindenekelőtt minket, magyarokat sújt).
- 3.) Kulturális intézményeink, valamint intézményeken belül működő magyar kulturális csoportok szabadon hívhassanak meg magyar együtteseket és személyiségeket a környező országokból.
- 4.) Az erdélyi magyar egyetemek visszaállításáig a romániai magyar diákok tanulhassanak Magyarországon; visszatérésük után pedig az ott szerzett képesítésnek megfelelő alkalmazást nyerjenek.
- 5.) Szüntessék meg a magyar kulturális termékeknek a román vámhatóságok által önkényes szempontok alapján történő elkobzásának gyakorlatát.
- 6.) Közvetítő állomások segítségével a magyar (budapesti) televízió-adás vételének lehetőségét terjesszék ki Erdély egész területére.
- 7.) Biztosítsák, hogy a magyar nyelvterületen (Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Szovjetunió) megjelenő magyar nyelvű könyveket Romániában is lehessen kapni.
- 8.) Korlátlanul elő lehessen fizetni minden Magyarországon megjelenő újságra és folyóiratra. Az ott számunkra megrendelt kiadványok pedig jussanak el a címzetthez.
- 9.) A magyarországi kulturális és politikai személyiségeknek a romániai magyarok sorsa iránti természetes érdeklődését és jogos aggodalmát ne tekintsék Románia belügyeibe való beavatkozásnak.

II. Követeljük a romániai magyarság, mint etnikai közösség intézményes önvédelmének és kulturális autonómiájának biztosítását!

- 1.) A 22. cikkely kiegészítéseképpen az alkotmány foglalja magába a nemzetiségek érdekvédelmi szervezetének megalakítási jogát, melynek tisztségviselőit demokratikus módon válasszák meg.
- 2.) E szervezetnek joga legyen a magyar kultúréletet és iskolapolitikát vezetni, a magyar vonatkozású káderpolitikát ellenőrizni, a magyarság múltjához kapcsolódó műemlékeket gondozni, valamint a nemzetiségi sérelmekre jogorvoslást keresni.
- 3.) Minden romániai magyar tagja lehessen az érdekvédelmi szervezetnek, függetlenül attól, hogy az ország melyik vidékén él (vagyis nem csupán az erdélyiek).
- 4.) A szervezet rendelkezze saját sajtóorgániummal.
- 5.) Írják meg a Magyar Népi Szövetség történetét, és hozzák nyilvánosságra 1949-es likvidálásának valódi körülményeit.

6.) Nyilvánosan rehabilitálják a Magyar Népi Szövetség minden börtönviselt vezetőjét és mindazokat, akik a magyarság érdekeinek védelme miatt lettek elítélve az utóbbi harmincöt esztendőben, valamint semmisítsék ezeket az ítéleteket.

7.) Hivatalosan fogadják el azt a tényt, hogy kultúránk a magyar kultúra szerves része, nem pedig a román kultúrának valamiféle ágazata.

8.) Az oktatásügy minisztériuma, valamint a megyei tanfelügyelőségek keretein belül hozzák létre a nemzetiségi oktatás szakosztályait, és ezek a román szakosztályokkal egyenrangúakként működjenek.

9.) Állítsák vissza a magyar nyelvű óvodákat és iskolákat, és ezek potenciálisan biztosítsák minden magyar ajkú gyermek anyanyelvi óvodában való elhelyezését, illetve saját anyanyelvén való tanulásának lehetőségét. Biztosítsák minden magyarlakta megyében az anyanyelvi elméleti líceumi oktatást, valamint valamennyi szakmára való felkészülés anyanyelvi lehetőségét is.

10.) Létesítsenek magyar nyelvű árvaházakat és speciális iskolákat, megszüntetve azt a gyakorlatot, hogy a magyar anyanyelvű árvákat és fogyatékos gyermekeket is – a románosítás egyik eszközeként – megfelelő román intézetekben helyezik el.

11.) Szerezzenek érvényt a tanszemélyzet státusára vonatkozó 6/1969. sz. törvénynek, melynek értelmében a magyar nyelvű osztályokban a nyelvet nem, vagy alig ismerő pedagógusok nem taníthatnak.

12.) Csökkentsék az osztályok kötelező létszámát, hogy ne szűnjenek meg a falusi magyar iskolák. Érvényesüljön nálunk is a példaként alkalmazható jugoszláv nemzetiségi törvény, mely szerint kilenc tanulóért iskolát létesítenek. E vonatkozásban a román és a magyar gyermekek esetében mérjének ugyanazzal a mércével.

13.) A magyar iskolákban tanítsák magyar nyelven Románia történelmét és földrajzát is.

14.) Állítsák vissza a magyar egyetemeket, és minden szakterületen létesítsenek magyar nyelvű felsőfokú intézeteket.

15.) Bővítsék a Kriterion nemzetiségi kiadó hatáskörét és növeljék anyagi alapjait, hogy magára vállalhassa azokat a feladatokat is, melyeknek – a kisebbségek nyelvén történő könyvkiadást illetően – a többi kiadó a jelenben nem tesz eleget.

16.) A magyar nyelvű sajtó, valamint a rádió és a televízió magyar nyelvű adásai taglalhassák a romániai magyarság aktuális és lényegi problémáit.

17.) A román hatóságok szüntessék meg végre a magyar értelmiség gyanús elemként való kezelésének gyakorlatát, a biztonsági szervek által kizárólag magyar voltuk miatt történő állandó megfigyelését és zaklatását.

18.) Biztosítsák ténylegesen a vallásszabadságot és a magyar egyházak valódi belső autonómiáját.

III. Követeljük a túlnyomóan magyarlakta területek öngazgatását és méltányos részünket az ország vezetésében!

1.) Nyerjen a Székelyföld újból – ezúttal valódi és egész területére kiterjedő – autonómiát.

2.) Szüntessék meg a színmagyar és többségi magyar falvak románok által történő vezetésének gyakorlatát (tanácselnök, termelőszövetkezeti elnök, párttitkár, rendőr).

3.) A magyarok nemcsak a képviselők és a párttagok sorában, de a gazdasági vezetésben, a minden szintű pártvezetésben és a kormányban is számarányuknak megfelelő módon képviselve legyenek.

IV. Követeljük a tág értelemben vett Erdély (azaz: a történelmi Erdély, a Részek és a Bánság) etnikai összetétele mesterséges megváltoztatásának azonnali leállítását!

1.) Szüntessék meg a Moldvából és a Havasalföldről való masszív és kényszerű betelepítéseket.

2.) Hagyják abba a magyar falvak vegyes lakosságúvá változtatásának kísérletét.

3.) Számolják föl az újonnan végzett magyar értelmiség (főleg orvosok és mérnökök) Moldvába és Havasalföldre való erőszakos kihelyezésének gyakorlatát.

V.) Követeljük a romániai magyarság azonosságadata kialakításának és fejlesztésének lehetővé tételét!

1.) A múlt vonatkozásában:

a) A magyar anyanyelvű tanuló az iskolában saját etnikumának reális történelmével is megismerkedhessen, s legalább nagyvonalakban a román diákok is ismerjék meg azt.

b) A történelmi vonatkozású kiadványok tárgyalják objektív módon Erdély történelmét. A múzeumok kiállítási anyaga ne igyekezzék elleplezni vagy elbagatellizálni a magyarság múltbeli szerepét és mai jelenlétét.

c) Szüntessék meg a dákoromán kontinuitás elméletének ideológiai funkcióját. (Ez az elmélet maradjon az, ami valójában: egy történelmi munkahipótezis.)

d) Az Erdély történelme és kultúrtörténete iránti érdeklődést ne tekintsék a revizionista tendenciák megnyilvánulásának. Ne legyenek tiltott témák az Erdély történelmével foglalkozó szakemberek számára.

2.) A jelen vonatkozásában:

a) Tegyenek közzé mindenki számára hozzáférhető és részletekre kiterjedő statisztikai adatokat a nemzetiségek mai helyzetéről.

b) Legyen szabadsága bárkinek nemzetiség-szociológiai vizsgálatokat végezni. A biztonsági szervek ne zaklassák az ilyen érdeklődésűeket.

c) Az iskola – az oktatás nyelvétől függetlenül – minden tanulóval ismertesse meg az ország nemzetiségi viszonyait és a nemzetiségek kultúráját.

d) Román nyelven is jelenjenek meg olyan könyvek, melyek az itt élő nemzetiségek életével, népszokásaival, művészetével stb. foglalkoznak.

e) A magyarokat érintő sovinizta megnyilvánulásokkal szemben is érvényesítsék a megfelelő rendelkezéseket (egyféléleképp ítélve meg például mind a „bozgor” – „házatlan” –, mind az „oláh” gúnyneveket).

VI. Követeljük, hogy a magyar nyelv, a tág értelemben vett Erdély minden magyarok által is lakott vidékén, a hivatali és a köznapi használatban egyenrangú legyen a román nyelvvel!

1.) A hivatalokban és a különböző hatóságok irodáiban valóban használatos legyen a magyar nyelv, és fogadják el az ilyen nyelvű beadványokat, mint azt az alkotmány 22. cikkelye előírja. A személyazonossági igazolvány, az útlevel, a típusnyomtatványok stb. legyenek kétnyelvűek.

2.) E vidékeken az egészségügy, a kereskedelem és a közszolgáltatások dolgozói is ismerjék a magyar nyelvet.

3.) A magyarok által is lakott területeken a román iskolákban is kötelező legyen a magyar nyelv tanítása. (A Horthy-rezsim idején Észak-Erdélyben a magyar gyermekeknek kötelező volt a román nyelv tanulása!)

4.) A helység- és utcanevek, az üzletek feliratai, az üzemek és közintézmények, az árucikkek nevei, a múzeumok stb. feliratai e területeken kétnyelvűek legyenek.

VII. Követeljük, hogy a romániai magyarok a románokéval egyenlő érvényesülési lehetőségekkel bírjanak!

Szűnjön meg az a gyakorlat, mely a szakmai előrehaladásnál, valamint a munkahelyi felvételnél nem a szaktudást, hanem mindenekelőtt az etnikai hovatartozást veszi figyelembe, s gyakran még magyar többségű vidékeken is csak az egyenjogúság statisztikai kimutatásához szükséges, az országos arányszámnak megfelelő magyart alkalmaz.

VIII. Követeljük, hogy megőriztessék történelmi és kulturális múltunkhoz kapcsolódó környezetünk!

- 1.) Maradjon érintetlen az erdélyi városok hagyományos képe.
- 2.) Szűnjön meg a kulturális vagy történelmi jelentőséggel bíró épületek lebontása.
- 3.) Nyilvánítsanak műemléknek minden arra érdemes objektumot.
- 4.) Szüntessék meg a magyar vonatkozású műemlékek környezetének megváltoztatását.
- 5.) Biztosítsanak alapot a pusztuló műemlékek megmentésére.

IX. Követeljük, hogy a még magyar anyanyelvét beszélő moldvai csángóság – a jelenlegi statisztikai gyakorlattal szemben, mely a csángóság egészét románnak tekinti – újból magyarnak vallhassa magát, és bekapcsolódhasson a magyar kultúrkörbe.

- 1.) Beléphessen a magyar nemzetiség érdekvédelmi szervezetébe.
- 2.) Anyanyelvét szabadon használhassa.
- 3.) Újra létesüljenek anyanyelvi iskolák.
- 4.) Joga legyen vallása nyelvét megválasztani.
- 5.) Szüntessék meg a csángóság elszigetelését és a magyarság többi részével való kapcsolatainak akadályozását, a csángó falvak látogatóinak kiülőzését.

X. Követeljük, hogy pártatlan nemzetközi (de románokat és magyarokat is magába foglaló) bizottság vizsgálhassa meg helyzetünket, és dönthessen minden sorsunkat érintő vitás kérdésben!

A fentiek, melyek kétmillió magyar érdekében fogalmazódtak, csak egy részmetszetét adják az ország problémáinak: a magyarságot érintőket (azokat is csak vázlatosan és hiányosan). Tisztában vagyunk azzal, hogy megoldásuk nem szakítható ki az általános érdekű kérdések hálózatából; a mi feladatunk azonban mindenekelőtt ezek megfogalmazása, hiszen ezt helyettünk meg nem fogja tenni senki. A közös ügyek nyílt felvetésében nem csupán mi, és talán nem elsősorban mi, hanem mindenekelőtt a románság lenne illetékes.

Akciókat mégsem tartjuk elhamarkodottnak. Hiszen valahol benn is meg kellene végre bontani a hallgatás falát, valamint a jogtalanságnak és önkénynek azt a mozdulatlan és mozdíthatatlannak tűnő tömbjét, mely Románia minden lakójára (a haszonélvezőket kivéve) lázálomként nehezedik, és amelynek köszönhető végső soron az ország minden szempontból katasztrofális mai állapota. E vonatkozásban meggyőződésünk, hogy a programjavaslatunk, mely „egyesekek” számára a románok ellen irányulónak tűnhet, valójában a románság érdekeit is magában hordozza, hiszen a jogszerűség biztosítása az ő jogaikat is szükségképpen bővítené.⁴

A „szamizdat” folyóirat hiteles szövegét lásd: Ellenpontok. Csíkszereda, 2000. Pro-Print Könyvkiadó (Múltunk könyvek), 316-322. o.

⁴ A Programjavaslatot Tóth Károly Antal írta. Egy megbeszélésen – melyen Ara-Kovács Attila és Tóth Ilona is jelen volt – Szöcs Géza néhány elhagyást és összevonást javasolt, valamint a nemzetközi bizottságra vonatkozó pontot. A szükséges összevonásokat Tóth Ilona, a kiegészítést Tóth Károly Antal eszközölte.